

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

AVRUPA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

AVRUPA'DA SİYASAL İLETİŞİM ANABİLİM DALI

MEDYANIN ELE GEÇİRİLMESİ: SIRBİSTAN

ÖYKÜ TANSUĞ

586121003

İstanbul- 2022

Öz

Medya, siyasiler ve çıkar grupları tarafından bireylerin düşüncülerini yönlendirmek ve değiştirmek için kullanılan en önemli araçlardan biridir. Bu nedenle, yirmi birinci yüzyılda, siyaset bilimciler ve ekonomistler medyanın ele geçirilmesi (media capture) üzerine çalışmalarda bulunmuşlardır. Medyanın ele geçirilmesi kısaca, medya araçlarının doğrudan hükümet ya da siyasetle bağlantılı çıkar grupları tarafından ele geçirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışma kapsamında, 2000 yılında otoriter Miloseviç rejiminin yıkıntılarını üzerinden atmış, demokratikleşme ve Avrupa Birliği (AB) üyelik yolunda ilerlemeye çalışan Sırbistan'ın medyası ve medyanın ele geçirilme durumu incelenecektir. Bu çerçevede, medyanın ele geçirilmesinin nedenleri ve sonuçları irdelenecektir. Son olarak, Türkiye ile Sırbistan'ın medyanın ele geçirilmesi başlığı altında karşılaştırması yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ele Geçirme, Medya, Sırbistan, Türkiye

MEDIA CAPTURE: SERBIA

Abstract

Media is one of the most important tools used by politicians and interest groups to direct and change the thoughts of individuals. Therefore, in the 21st century, political scientists and economists have worked on media capture. Media capture is briefly defined as the takeover of media tools directly by government or policy-related interest groups. Within the scope of this study, the media of Serbia, which got rid of the ruins of the authoritarian Milosevic regime in 2000 and tried to move forward on the path of democratization and European Union (EU) membership, and the state of media captured will be examined. In this context, the causes and consequences of the media capture will be examined. Finally, a comparative analysis of Turkey and Serbia will be made under the title of media capture.

Key Words: Capture, Media, Serbia, Turkey

Giriş

Medya, geçmişten günümüze en önemli sektörlerden biri olmuştur çünkü medyanın kamuoyuna ulaştırdığı her bilgi ve düşünce toplumun bu düşüncelerden etkilenmesini ve yönlendirmesini sağlamıştır. Medya, siyasi propagandanın ve toplumları etkilemenin en önemli araçlarından biridir. Bu sebeple, tarihsel süreç boyunca iktidardaki güç bu denli önemli olan basın araçlarını kontrol etmek istemiştir (Kuyucu, 2013). Bu bağlamda, medyanın ele geçirilmesi (*media capture*) terimi ilk kez 21.yy'da bir ekonomist grup tarafından kullanılmıştır. Medyanın ele geçirilmesi terimini siyaset bilimci Alina Mungiu-Pippidi şu şekilde tanımlamıştır: “*haber medyasının ya doğrudan hükümetler tarafından ya da siyasetle bağlantılı kazanılmış çıkar grupları tarafından kontrol edildiği bir durum*” (Schiffri, 2021, s. 5) Bu durumda, bir ülkede medya ele geçirilmiş ise o ülkede basın araçları hükümetin ya da siyasetle ilişkisi olan çıkar grupları tarafından yönetilmektedir.

Sırbistan sosyalist devlet sonrasında geçiş sürecini başlatan son ülkeler arasında yer almaktadır. 2000 yılında Miloseviç rejiminin devrilmesiyle beraber ülkede demokratikleşme süreci başlamıştır (Kisić,2015). Bu sürecin, en büyük destekçisi ise kuşkusuz Avrupa Birliği (AB)'dir. 2011 yılından itibaren AB aday ülkesi olan Sırbistan'da pek çok alanda olduğu gibi medya alanında yapısal değişiklikler ve düzenlemeler yapılmıştır. Nitekim, yasaların uygulanma noktasında siyasi iradenin göstermiş olduğu tutum isteksiz ve yavaştır. Bu nedenle, Sırbistan'ın medya özgürlüğünde, çoğulculuğunda ve gazetecilerin mevcut statülerinde sorunlar sıklıkla yaşanmaktadır.

Sırbistan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyet'inin içerisinde bulunan altı cumhuriyetten biriydi. Yugoslavya'daki hemen hemen her azınlığın veya topluluğunu kendine ait medya kuruluşları bulunmaktaydı ve izleyici kitlesine hitap edebilmekteydi. Bu duruma rağmen, 1987 yılında Yugoslavya'da yayınlanan "2.825 gazeteden sadece beş tanesi 100.000'den fazla tiraja sahipti ve bunların dördü Sırbistan'da yer alıyordu" (Milojevic, 2021, s. 270). Sırbistan'da basın kuruluşlarının köklü bir geçmişinin olmasının avantajıyla Sırbistan'daki medya çoğulculuğu ve medyanın seçkinler ve hükümet yetkilileri tarafından ele geçirilmesinin tarihsel bir süreci ve gelişimi vardır. Sırbistan'ın medya pazarı küçük fakat aşırı doygun bir durumdadır. "Ülkede yaklaşık 350 radyo ve TV yayıncısının yanı sıra 700 basılı yayını bulunmaktadır". (Šajkaš & Mijović, 2016, s. 11) Bu yüksek rakamlara rağmen ülkede medya yoğunlaşması ve çapraz medya sahipliği yoğunlaşması uluslararası düşünce kuruluşlarının raporlarına göre yüksek risklidir. Avrupa Yayın Birliği (EBU) tarafından 2018 yılının sonlarına doğru gerçekleştirilen araştırma, Sırbistan'ın Avrupa'da halkın yarısından fazlası medyaya güvenmiyor. Ek olarak, Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü tarafından yürütülen araştırmaya göre, Sırbistan'daki medya çoğulculuğuna yönelik en büyük tehditler, izleyicilerin yoğunlaşması ve medya üzerindeki artan siyasi etki ve baskıdır (Milojevic, 2021).

Bu çalışmada ilk olarak, medyanın yapısal durumunu daha iyi anlamlandırabilmek adına Sırbistan'ın tarihi, ekonomik, siyasi ve sosyal durumu hakkında bilgi verilecektir. İkinci olarak, medyanın mevcut durumu analiz edilerek medyanın ele geçirilmesine dair sonuçlara ulaşılmaya çalışılacaktır. Ardından, medyanın ele geçirilmesi başlığı altında; Sırbistan'da önemli olaylara sebebiyet veren Miloseviç dönemine ve çağdaş dönemi bir diğer adıyla ülkenin demokratikleşme sürecinde olduğu döneme değinilecektir. Son olarak, Türkiye'de ve Sırbistan'da medyanın ele geçirilmesi ile ilgili karşılaştırmalı analiz yapılacaktır.

Sırbistan'ın Genel Profili

Balkanlar coğrafyası tarihsel süreç boyunca dış etkenli kanlı savaflara, farklı etnik grupların yaşadığı anlaşmazlıklara, çatışmalara ve milletlerin iç savaşlarına tanıklık etmiştir. Sırbistan da Avrupa'nın istikrarsızlıklarla dolu bölgesinde bulunan bir ülkedir. Nitekim, tarih boyunca bu istikrarsızlıkların temel nedenlerinden biri de olmuştur. Sırbistan tarihine ve ülkenin genel profiline kısaca bir değinmek Sırbistan'ın mevcut medyasını, medyanın özgürlüğü ve medyanın ele geçirilme nedenlerinin ne olduğunu anlamımıza kuşkusuz katkı sağlayacaktır.

Sırlar, Balkan tarihinin en eski yerleşimcilerinden biri olmakla beraber Güney Slavlardan gelmektedirler ve Ortodoks mezhebini benimsemektedirler. Uzun yıllar boyunca Bizans ve Osmanlı hakimiyeti altında kalmışlardır (Nasuhbeyoğlu, 2008). II. Dünya Savaşı sırasında kurulan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin kurucusu Josip Broz Tito'ydu ve kurulan federal cumhuriyet içerisinde Sırbistan'da yer alıyordu. Tito, Balkanlar'daki etnik çatışmaların ve aşırı milliyetçi duyguların farkındaydı. Bu nedenle, 'Kardeşlik ve Birlik' sloganıyla cumhuriyet içerisindeki milliyetçi çatışmalarının oluşmasını engellemeye tüm milletleri ve azınlıkları hoşnut kılmaya çalışıyordu. Nitekim, Tito'nun ölümünden kısa bir süre sonra bu hoşnutluk ortamının ortadan kalktığını söylemek mümkündür. Tito'nun ölümüyle Yugoslavya'daki iç çatışmalar ve milliyetçi hareketler hızlı bir şekilde yükseldi. Ek olarak, milliyetçi hareketlere destek veren Sırp milliyetçiliğinin lideri Slobodan Miloseviç'in iktidara gelmesiyle beraber Yugoslavya dağılma sürecinin içerisine girdi. Miloseviç'in temel amacı; yüzyıllardır aşırı Sırp milliyetçi duygularına sahip kişilerin veya grupların gerçekleştirme istediği 'Büyük Sırbistan' ı kurmaktı (Sancaktar, 2018).

Benimsenen bu politika ve Miloseviç'in aşırı milliyetçi propagandaları tüm Balkanları ve uluslararası toplumu etkisi altına almıştır.

Miloseviç Büyük Sırbistan hedefini gerçekleştirme doğrultusunda ilk olarak Yugoslavya içerisinde özerkliğe sahip olan Kosova ve Voyvodina'nın özerkliğini kaldırarak başlamıştır (Güven, 2016). Miloseviç tarafından uygulanan bu tür politikalar, 20.yy'nın sonunda Avrupa'nın ortasında kanlı etnik savaşların da başlanmasını beraberinde getirmiştir. Kosova'da ve Bosna'da binlerce sivilin ölümüne neden olan Sırp milliyetçiliği Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) müdahalesi sonucunda durdurulmuştur. Kosova'da gerçekleşen etnik savaş, 10.000 ölüme, 4.000 kayba ve 500.000 kişinin mülteci konumuna düşmesine neden olmuştur (Yenigün, 2006, s. 21). II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın yaşanan en büyük soykırım ise Srebrenitsa'da yaşanmıştır. Sırp kuvvetleri işgal süreleri boyunca, *"8.000-12.000 Boşnak'ın ölümüne sebep olarak toplu mezarlara atmış ve 30.000 civarında Müslüman'ı evlerinden silah zoruyla uzaklaştırmışlardır"* (Alp, 2017, s. 154). Bu acı savaşların üzerinden çok kısa bir süre geçmiştir ve Balkanlar'da hala tam anlamıyla bir istikrarın sağlandığını söylemek çok zordur. Nitekim bölgedeki anlaşmazlıklar günden güne artmaktadır ve aslında bu durumun sebeplerinden birinin de Sırp milliyetçiliği olduğu söylenebilir.

AB yanı başında duran istikrarsız bir bölgeye müdahale etmek ve bölgeyi tekrardan istikrarlı bir hale getirmek amacıyla Batı Balkanlar Genişlemesi adı altında genişleme politikası izlemektedir. Sırbistan özelinde ise; savaşın ardından 2001 yılında iktidarda olan Zoran Cinciç, AB yanlısı bir politika izleyerek yüzünü Avrupa'ya çevirmiştir. Nitekim, AB ile olan ilişkilerde Sırbistan'ın temel iki sorunu bulunmaktaydı. Bunlardan biri günümüzde çözüme kavuşmuş olan savaş suçlularının Lahey Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne teslim edilmesi idi. İkincisi, Kosova ile olan ilişkilerin normalleştirilmesidir (Guberinic, 2015). İlişkilerin ilk resmileştirilmesi 19-20 Haziran 2000 yılında Feira Zirvesi'nde Sırbistan'ın potansiyel aday ülke olarak ilan edilmesiyle başlamıştır. Sırbistan'la beraber aday ülke olarak ilan edilen ülkeler AB müktesebatının tamamını değil, yalnızca AB'nin belirlediği alanlarda reform yapılmasını talep etmiştir. Bu durumun temel nedeni ise; AB'nin tam üyeliğin gerçekleşmesinden çok bölgede demokrasinin sağlanması ve ülkelerin yapısal sorunlarının çözmeye yönelik politikalar izlemesinden kaynaklıdır. Savaş suçlularının 2011 yılında Lahey'e gönderilmesi ile Sırbistan'ın önündeki engellerden biri kalkmıştır fakat Kosova ile olan sorunlar o dönemde ve günümüzde de varlığını yüksek oranda hissettirmektedir. Avrupa Komisyonu tarafından, Sırbistan ile Kosova arasındaki ilişkileri normalleştirmek ve iyileştirmek amacıyla Belgrad-Priştine Diyalogu oluşturulmuştur. Sırbistan'ın aday ülke ilan edilebilmesi ve AB ilişkilerinin ilerleyebilmesi için Belgrad-Priştine Diyalogu'nda ilerleme kaydetme şartı AB tarafından konulmuştur. İki ülke arasında gerçekleşen müzakerelerden Kosova'nın bölgesel platformlarda temsili ve bütünleştirilmiş sınır yönetimi konularında anlaşmaya varılmıştır. Bu gelişmenin sonucunda, Avrupa Konseyi 1 Mart 2012'de Sırbistan'ı aday ülke olarak ilan etmiştir (Karluk, 2014). 2014 Ocak ayında fiili olarak müzakerelere başlayan Sırbistan 35 faslın 18'ini açmış, 2 tanesini ise geçici olarak kapatmıştır. Ek olarak, Sırbistan 2009 yılından beri vize serbestliğinde yararlanmaktadır. Sırbistan NATO üyesi değildir fakat 2006 yılından beri Barış için Ortaklık Programı'na dahildir (T.C Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2019).

Karadağ'ın Sırbistan-Karadağ Birliği'nden bağımsızlık kazanmak için 2006 yılında gerçekleştirdiği referandum sonucunda Sırbistan 2006 yılında bağımsız bir egemen cumhuriyet olmuştur ve başkenti Belgrad'da bulunmaktadır (BBC NEWS, 2018). Sırbistan'ın nüfusu 2021'de ölçülen verilere göre 8,677,113 dür. Bu nüfusun %83'ünü Sırlar oluştururken, Macarlar ise %3,5'lik oranla en büyük etnik grubu oluşturmaktadırlar. Sırbistan'da yaklaşık 450 bin Roman ve 145 bin Boşnak yaşamaktadır. Hırvatlar, Slovaklar,

Arnavutlar, Rumenler ve Bulgarlar ise diğer azınlıklar arasında yer almaktadır (World Population Review, 2021).

Sırbistan'ın, Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) 53 milyar ABD doları, kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi ise 7,681.2 ABD dolarıdır. Ülkenin para birimi ise Sırp dinaridir. Sırp ekonomisi 2021 yılının ilk yarısından itibaren toparlanma belirtileri göstermektedir. Ek olarak, 2019 yılına göre işsizlik oranı, 2021'in birinci ve ikinci çeyreğinde 12,8 ve yüzde 11,1'e yükselmiştir. Enflasyon ise 2021 Ağustos ayında %4,3'lük bir oranla zirve yapmıştır (The World Bank, 2021). T.C. Ticaret Bakanlığı tarafından yayınlanan rapora göre Sırbistan'ın 2019 yılındaki GSYİH'nin yarısından fazlasını hizmetler sektörü oluştururken, “%6'sını tarım, % 26'sını sanayi sektörü oluşturmaktadır.” Ek olarak, “Sırbistan, kimya, tekstil, otomobil üretimi, mobilya ve gıda işleme gibi sektörler başta olmak üzere güçlü bir sanayi potansiyeline sahiptir.” (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2021, s. 6).

Sırbistan Parlamenter Cumhuriyet ile yönetilen bir ülkedir ve meclisinde 250 sandalye bulunmaktadır. 21 Haziran 2020 yılında yapılan seçimlerin sonucunda, Cumhurbaşkanı Aleksandar Vucic'in Sırp İlerleme Partisi (SNS) seçimleri %60,5 oranında oy olarak kazandı ve iktidardaki tek parti oldu. Genel seçimlere katılım oranı ise %50'nin altında düşük bir katılımı gerçeğe dönüştürdü (TRT Haber, 2020). Sırbistan Başbakanı Ana Brnabic 2017 yılında göreve gelmiştir ve 2020 yılında tekrardan Sırbistan Cumhuriyeti Ulusal Meclisi oturumunda ikinci kez Sırbistan Başbakanı seçilmiştir (The Government of the Republic of Serbia, 2020).

Bağımsız bir uluslararası düşünce kuruluşu olan *Freedom House*'un 2021 yılında Sırbistan hakkında yayınladığı rapora göre; SNS'in iktidara gelmesiyle beraber bağımsız medya, siyasi muhalefet ve sivil toplum örgütleri üzerinde baskı oluştu. Bu durum neticesinde ülkede, siyasi haklar ve sivil özgürlükler istikrarlı bir şekilde aşındırıldı. Sırbistan, *Freedom House*'un dünyada özgürlük skorunda 100 üzerinden 64 puan alarak ‘kısmen özgür’ ülkeler arasında yer aldı (Freedom House, 2021). Aynı kuruluşun demokrasi skorunda Sırbistan, 100 üzerinden 48 puan alarak ‘hibrit rejim’ olarak tanımlandı. Bu durumun temel nedeni ise seçimlerin rekabetçi bir ortamda yapılmaması ve halkın seçime katılım göstermeyerek seçimi boykot etmeleridir (Damjanović, 2021).

Bir diğer bağımsız düşünce kuruluşu olan Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün ‘Yolsuzluk Algı Endeksi’ Raporu'na göre; Sırbistan 38 puan alarak 179 ülke arasında 94. sırada yer alıyor. Yolsuzluk Algı Endeksi sonuçları “bir ülkenin, temel demokratik ilkelerin, hukuk devletinin ve medya özgürlüğünün yolsuzlukla mücadelenin vazgeçilmez unsurlarını yansıtmaktadır” (Uluslararası Şeffaflık Derneği, 2020).

Sırbistan Medyasının Genel Durumu

Sırbistan tarihinde ilk kez, 1870 yılından Basın Yasası çıkarıldı. Dönemin koşullarına göre oldukça liberal olan yasa sayesinde medyanın yasal bir çerçevesi oluşturuldu ve medya sisteminin temelleri atıldı. Sırbistan'ın en eski ve günümüzde de hala işleyen gazetesi ‘*Politika*,’ 1904 yılında Fransa ve Almanya’da eğitim görmüş Ribnikar Kardeşler tarafından kuruldu. Gazete, dönemin yerel ve uluslararası ilişkiler hakkında yazılan haberlerden oluşuyordu. Bir diğer eğitimli Sırp göçmen olan Nikola Tesla, ticari radyonun keşfine yol açan kablosuz enerji iletimini deneyerek, Sırbistan'daki ilk radyo istasyonu, 1915'te Birinci Dünya Savaşı sırasında ordunun ihtiyaçları için kurdu. Nitekim bu radyo istasyonu 1941 yılında Nazi işgali sırasında yıkıldı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Tito'nun iktidara gelişiyle iletişim ve bilgi edinme hakkının bireysel özgürlükten çok kolektif olduğu politikası izlenerek kitle iletişim araçlarında özel mülkiyet ortadan kaldırıldı. Yugoslavya'nın dağılma sürecinde ise ülkedeki ulusal televizyon kanalları siyasetçilerin propaganda aracı haline geldi.

Slobadan Miloseviç'in iktidara gelmesi ile beraber 1991 yılında Elektronik Medya Yasası çıkarıldı. Bu yasa; Priştine, Belgrad ve Novi Sad'da bulunan medya kanalları Sırbistan Radyo Televizyonu (RTS) altında birleşmesinin yolunu açtı. RTS altında birleşen kanallar da Miloseviç rejiminin kontrolündeydi. RTS, finansal, insani ve editoryal açıdan Miloseviç'in tekelindeydi. Medya siyasi partilere bağlı olmak zorunda kalarak, muhalefet ve iktidar yanlısı olarak bölündü (Reporters Without Borders, 2019a).

Sırbistan, Yugoslavya'nın dağılmasının ardından demokratik sürece geçişin yaşandığı bir ülkedir. Henüz 22 yıl önce Miloseviç'in tüm Balkanlara zarar veren otoriter rejiminin ardından, AB ilişkilerinin başlanması bir katkısı olarak ülke, hukukun üstünlüğünü geliştirmek, piyasa ekonomisini inşa etmek, medyadaki özgürlükleri artırmak ve çoğulcu bir toplum oluşturmak için parlamenter demokrasi haline geldi. 2000 yılından itibaren, ülkedeki tüm sektörlerle birlikte medya sektörü de bir dönüşüm sürecine girmiş olsa da siyasi irade bu değişiklikleri uygulama noktasında oldukça yavaş, isteksiz ve tutarsız bir tavır sergilemiştir ve sergilemeye devam etmektedir.

Sırbistan'ın medya pazarı küçük ve aşırı doymuş durumdadır. İş Kayıtları Ajansı'na kayıtlı 2000'den fazla medya kuruluşu olsa da kötü düzenlenmiş kayıt sistemleri nedeniyle, kayıtlı medyanın kesin sayısı net olarak bilinmemektedir. Zayıf ekonomi nedeniyle, devletin medya pazarında gücü etkindir ve yadsınamayacak bir önemi vardır. Medya doğrudan mülkiyet ve farklı devlet finansman modelleri yoluyla kontrol edilmeye devam edilmektedir. Sırp medyasına yönelik kamu fonları sıklıkla hükümet yanlısı medyanın çıkarına göre dağıtılmaktadır. Bu noktada, şeffaflık, hesap verilebilirlik ve kamu kontrolü veya gözetimi yapılmadan fonlar iktidar yanlısı medyaya dağıtılmaktadır. Ek olarak, piyasadaki devlet yardımlarının toplam değeri ve hükümete yakın medya kuruluşlarının devlet tarafından finanse edilmesinin şekli, kapsamı ve etkisi konusunda bilgiye ulaşamamaktadır. Medya kuruluşlarının en büyük reklam verenleri ise, kamu şirketleri, devlet, bakanlıklar ve devlet kurumlarıdır. Sırbistan'ın önde gelen medyası kutuplaşmış durumda ve hükümet yanlısı ve karşıtı kamplara bölündükleri yaygın olarak hissediliyor. Hükümet yanlısı medya, iktidar partisinin kamuoyundaki sesi olarak hareket ederken, bağımsız medya hükümete karşı eleştirel bir duruşu olsa da sürekli olarak devlet eli tarafından mali ve editoryal baskı altındadır. (Reporters Without Borders, 2019b). Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) tarafından her yıl yayınlanan Medya Özgürlüğü Endeksi verilerine göre, Aleksandar Vucic'in 2014 yılından Başbakan ve ardından Cumhurbaşkanı olmasından bu yana medya özgürlüğü azalıyor¹.

Yazılı Basın

Sırbistan yazılı basının son on yıldaki genel durumu; azalan okuyucu sayıları, artan gelirler ve yeni medya kuruluşlarının hızlı bir şekilde ortaya çıkması ve kaybolması şekilde özetlenebilir. Özellikle günlük gazeteler diğer medya türlerine kıyasla ciddi bir düşüş yaşamıştır. Günümüzde sadece yirmi Sırp'tan biri haber ve bilgi almak için gazete satın almaktadır. Bu durumun temel nedeni tüm Dünya'da olduğu gibi dijitalleşmeye doğru bir yönelimin olmasından kaynaklanmaktadır. Günlük basının toplam tirajı, 2007'de satılan 800.000 kopyadan 2010 yılının ortalarında 500.000'in altına düşmüştür.

Sırbistan'ın önde gelen yazılı basını şu gazete ve dergilerdir: 1996 yılında kurulan *Blic*, kurulduğu dönemde tek muhalefet gazetesi olarak bilinmekteydi. Nitekim, gazetenin 2004 yılında *Ringier* tarafından satın alınmasının ardından çok daha fazla kar odaklı hale geldi ve

¹ RSF'nin her yıl yayınladığı Medya Özgürlüğü Endeksi'ne göre; Sırbistan 2014 yılında 180 ülke arasında 54. Sırada yer alırken 2015 yılında 67, 2018 yılında 76, 2021 yılında ise 93. Sırada yer almıştır. (Bknz: Reporters Without Borders, <https://rsf.org/en/ranking> sitesinden alındı).

değişen bu durum gazetenin yayın politikasına ve içeriğine yansdı. Günümüzde, *Blic*'in muhalif sesini yitirildiği söylenmektedir. 2012'nin başlarında kurulan *Informer* gazetesi hükümete yakınlığı ile bilinmektedir. Sırbistan Gazeteciler Derneği'nin verilerine göre *Informer*, gazetecilerin etik kurallarını en fazla ihlal eden ve profesyonel olmayan nitelikte haber yapan gazetelerden biri olarak kabul ediliyor. *Vecernje Novosti* ve *Politika* gazeteleri mülkiyet şeffaflığı sorunu yaşayan ve devletin bu gazeteler üzerinde etkili bir role sahip olduğu günlük gazetelerdir. Ülkenin en eski gazetelerinden biri olan *Politika*, farklı dönemlerde iktidara güçlü bir şekilde destek vermiştir ve 90'lar boyunca Miloseviç rejiminin sıkı kontrolü altında kalmıştır. Devletle bağlantısı bulunan ve şeffaf olmayan *Novosti.rs* gazetesi kıyı ötesi yapılarına (*off-shore*) sahip anonim şirkete aittir. *Srpski telegraf*, *Alo* ve *Kurir* ülkedeki en popüler ve en ucuz gazetelerdir. Bu gazeteler sıklıkla, profesyonel medya kurallarını ve etik değerleri çiğnemekle eleştirilmektedir. Bağımsız ve yerel gazeteler ise ülke içerisinde medyada yer edinmeye çalışıyor fakat yaşadıkları en büyük sorun devlet eliyle yapılan altından kalkamayacakları derecede borçlardır. *Srbije Dergisi*, *Danas*, *Vreme* ve *Vranjske Dergisi* bağımsız ve yerel gazeteler arasında yer almaktadırlar (Rankovic, Media Landscapes: Serbia Print, 2022).

Radyo

Sırbistan'da radyonun köklü ve eski bir geçmişi vardır. Ülkenin en eski radyo istasyonu Radyo Belgrad 1929 yılından beri faaliyet göstermektedir. Günümüzde en çok dinlenen istasyon Radyo Beograd 1'de her saat başı haber yayınlanmaktadır. Ülkede 500'den fazla istasyon işletilmesine rağmen yalnızca dört büyük radyo istasyonu toplam dinleyicinin yarısına ulaşmaktadır. Bu istasyonlar: Radyo S, Radyo Play, Radyo HIT FM ve Radyo TDI'dir. (Rankovic, Media Lanscapes: Serbia Radyo, 2022).

Televizyon

Sırbistan'daki en popüler medya biçimi televizyondur. 2018 yılında alınan verilere göre, Ticaret Sicili Kurumu'nda medya siciline kayıtlı 222 televizyon yayıncısı bulunmaktadır. Televizyon kanallarının; reklam gelirleri çok düşük, lisans almak için devlete ödedikleri ücretler ve telif hakkı alınması için ödenen ücretler de çok yüksektir. Bu nedenler, televizyon sektörünün finansal olarak zor duruma düşürmesinin yanı sıra beraber televizyon yayıncılarının kaliteli yayınlar yapmak yerine eğlence içerikleri sunmaya yöneltmektedir. Bu eğlence programları sıklıkla, etik kuralları ihlal ederek şiddet ve nefret söylemini izleyiciye göstermektedir. Ülkenin en çok izlenen televizyon kanalları ise sırasıyla; *Pink TV*, *Prva TV*, *RTS 1*, *B92*, *Happy TV* (Reporters Without Border, 2019c). RTS ülkenin kamu yayıncısıdır ve dört televizyon kanalı, dört radyo istasyonu ve bir web sitesi bulunmaktadır (Reporters Without Border, 2019d).

İnternet

Sırbistan'da halk en çok internetten aldıkları bilgiye güvenmektedir fakat internette artan kullanıcı sayısına rağmen Sırplar'ın çoğu dijital becerilerden ve medya okur yazarlığından yoksundur. 2018 yılında Ticaret Sicili Ajansı'na kayıtlı olan 596 çevrimiçi medya tescil edilmiştir. Geleneksel medyanın büyük bir kısmının iktidarın kontrolü altında olduğu Sırbistan'da dijital ortam kamusal tartışma için faydalı ve alternatif bir alan yaratmıştır. Nitekim, yalan haberlerin ve dezenformasyonda en çok internet ortamında edinen bilgilerden gelmektedir (Rankovic, Media Landscapes Serbia: Digital media, 2022).

Haber Ajansları

Sırbistan'da temelde üç haber ajansı bulunmaktadır. Bunlardan *Beta* ve *Fonet* 1990'lı yıllarda iktidarın baskınlığına tepki olarak ortaya çıkmış bağımsız haber kuruluşlarıdır. *Beta*

ve *Fonet*'in temel amaçları, kâr gütme değil ifade özgürlüğünün ve gazetecilik mesleğinin savunulmasıdır. *Tanjug* ise devlete bağlı bir haber ajansıdır. Mevcut yasaya göre *Tanjug*'ün özelleştirilmesi gerekiyordu nitekim bu karar çeşitli gerekçeler öne sürülerek devlet tarafından gerçekleştirilmemiştir. Nihayetinde, *Tanjug*'ün durumu belirsizliğini korumaktadır (Milojevic, 2021).

Sırbistan'da Medyanın Ele Geçirilmesi

Sırbistan'daki medyanın ele geçirilme durumu Miloseviç rejiminin dönemi ve Miloseviç'ten sonraki demokratikleşme süreci olarak ikiye ayrılarak incelenmektedir.

Miloseviç Dönemi

Miloseviç rejimi sırasında, medya sistemi kendi kendini yöneten bir sistem olmaktan çıkartılarak devlet-piyasa modeline dönüştürüldü. Bu dönüşümün yasal zemini, 1991 yılında kabul edilen iki kanunla, Kamuyu Bilgilendirme ve Radyo Televizyon Kanunu ile oluşturuldu. Oluşturulan bu yeni medya sistemi, medya sektörüne özel mülkiyeti getirmesinin yanı sıra reklam pazarının gelişmesini ve büyümesini sağladı. Bu durum en çok bağımsız ve muhalif medyayı etkiledi çünkü hiçbiri devletten destek alamıyordu aksine devlet eli tarafından ağır mali yaptırımlara maruz bırakılıyordu. Dönemin önde gelen gazetesi *Politika* ve haber ajansı *Tanjug*, Miloseviç rejimin sesi haline getirilip devlete bağlı kurumlara dönüştürüldüler. Ek olarak, Sırbistan Radyo Televizyonu (RTS) üzerindeki tüm yetkiler hükümete devredildi. Hükümete yakın duran medya kuruluşlarının en büyük reklam verenleri; devlet, devlet kurumları ve Miloseviç'in en yakın ilişkiler kurduğu iş insanlarıydı. Ek olarak, radyo ve televizyon yayını için devlet tarafından verilen lisans ve frekansları tahsis etme prosedürleri yasal bir zemin çerçevesinde oluşturulmayarak takibi sağlanmamıştır. Gazeteler üç yayınevi tarafından basılabiliyordu bunlardan ikisi hükümet yanlısı şirketler tarafından yönetiliyordu. Tüm bu nedenlerden dolayı, Miloseviç döneminde devlete bağlı olmayan özel bağımsız medya kuruluşları uluslararası yardım tarafından finanse ediliyordu. Bu yardımlar sayesinde, bağımsız medya ayakta durarak seslerini halka duyurmaya çalışıyorlardı (Milojevic, 2021).

Medya, savaş döneminde Miloseviç'in elindeki en değerli araçtı. Kendi rejiminin tekeli altında bulunan gazeteleri, haber ajanslarını ve televizyon kanallarını Sırp halkını manipüle etmek ve ülkedeki savaş ortamı nedeniyle oluşan ekonomik ve politik sorunlardan halkın dikkatini başka yöne çekmek için medyayı etkin bir şekilde kullandı (Wilkinson, 1999). 1998 yılında kabul edilen Kamuyu Bilgilendirme Yasası ile beraber bu durumu yasal bir zeminde sundu. Bu yasa, yetkililerin yönetici seçkinlerin beğenmediği ve bağımsız radyo istasyonlarını kapatmasına ve yönetimlere, editörlere ve yöneticilere toplu para cezaları uygulamasını içeriyordu. Yasanın uygulanması sonucunda, gazeteler ve editörler düzenli olarak para cezasına çarptırıldı. Dolayısıyla, bu mali baskılar altında direnemeyen gazeteler kapatıldı. Devlet yetkilileri ve seçkinler bu yasa aracılığıyla halkın sadece devlet kontrolü altındaki medyadan bilgi edinmesini sağladı. Miloseviç rejimin kontrolü altında olan *Tanjug* haber ajansı, *Politika* ve *Večernje Novosti Radio Beograd* ve RTS halka doğru bilgiler vermek yerine Miloseviç rejimini memnun etmeye ve üstün göstermeye yönelik haberleri servis ettiler. Ülke genelinde olan mevcut gelişmeleri halkla paylaşmadılar (Radeljic, 2020). 1990'lar boyunca, uluslararası toplumun Sırbistan'a uyguladığı ambargolar nedeniyle ülkenin ekonomisi oldukça kötü bir durumdaydı. Sırp halkının sadece %8'i bu dönemde gazete alabiliyordu. Ek olarak, nüfusun %60'ı devlet kanalı olan RTS'den bilgi edinebiliyordu. Bu nedenle, Miloseviç rejimi iktidarda kalmanın bir yolu olarak medyaya yüksek öncelik veriyordu ve halka bilgi akışı sağlayan tüm basın araçları iktidarın tekeli altındaydı (Fogg, 2006).

1998'lere geldiğinde Amerika Birleşik Devletler (ABD) ve AB, Miloseviç rejiminin yıkılmasının zamanın geldiğine dair bir görüş birliğine vardılar. Bu nedenle, ülkedeki demokratik muhalefete ve özgür basına olan yardımlarını arttırmaya karar verdiler. BBC, *Radio Free Europe* ve *Voice of America* gibi yayıncıların Yugoslavya ve Miloseviç rejimine dair haber yapmaları iktidar için tehlikenin belirtileri olarak algılandı. Ek olarak, Kosova'da yaşanan savaş ve NATO'nun yaklaşmakta olan müdahalesine karşı resmi bir söylemde bulunan basın, 'hain' ve 'Batı'nın casusu' olarak etiketlendi. Sırbistan Gazeteciler Derneği'nin verilerine göre; 1991 ve 2001 yılları arasındaki dönemde farklı Sırp kuruluşlarında çalışan medya çalışanları kaçırıldı veya öldürüldü (Radeljic, 2020).

Sırbistan'ın bugünkü Cumhurbaşkanı Aleksandar Vucic 1998 ve 1999 yılları arasında Enformasyon Bakanı'ydı. Vucic'in bakan olduğu bu dönemde medyayı ele geçirmeye yönelik oldukça sıkı yasaların uygulandığını görmek mümkündür. 1998 yılında çıkarılan Kamuyu Bilgilendirme Yasası, Vucic döneminde kabul edildi ve bu dönem "*herkesin herhangi bir şey için dava açabileceği*" bir dönem olarak tanımlandı (Jovanović, 2019, s. 64). Açılan davada, davacının suçu kanıtlanmasına gerek yoktu ama sanığın masum olduğunu yargıya sunması için sadece yirmi dört saati vardı. Masumiyetini kanıtlayamayan medya kuruluşları; hapis cezası, çalışma cezası ve para cezasına çaptırılıyordu. Savaş zamanında Vucic, belirli olayları ve kişileri tanımlamak için yalnızca devlet tarafından izin verilen kelimelerin kullanacağını açıkladı. Örnek olarak, NATO saldırgan olarak ve hava saldırıları ise 'saldırganlık' olarak tanımlanacaktı. Gazeteler sadece devlet tarafından kabul edilen resmî açıklamaları ve bilgileri yayımlayabilecekti. Ayrıca, Vucic NATO ülkelerinin gazetecilerinin ülkeyi terk etmesine dair bir ultimatoda da verdi (Jovanović,2019).

Miloseviç döneminde, medya yoğun bir şekilde devletin tekeli altında ele geçirilmiş durumdaydı. *Politika*, *Večernje Novosti*, *RTS* ve *Tanjug* tamamen rejimin devamlılığını sürdürebilmesi ve propaganda faaliyetlerini başarılı bir şekilde gerçekleştirebilmesini sağlamanın birer araçlarından ibaretti. Bu basın kuruluşlarında çalışan gazeteciler de iktidarın ayakta durmasına destek oldu. Bunun yanı sıra, ülkede uluslararası toplumun destekleriyle kısmen ayakta kalabilmiş *Naša Borba*, *Radio B92*, haber ajansları *Beta* ve *Fonet*'in gazetecileri, rejimin yarattığı kaos ortamında kar amacı gütmek yerine ifade özgürlüğünün savunuculuğunu yapmakla beraber halkın sansürlenmemiş bilgiye ulaşmalarını amaçlıyorlardı (Milojevic, 2021).

Demokratikleşme Süreci

Sırbistan'da, Miloseviç iktidarının yıkılmasının hemen ardından AB'nin müktesebatına uyum süreci politikaları başlamıştır. Bu doğrultuda, medya konusunda da demokratik zemini sağlamak için yasal değişiklikler ve düzenlemeler yapılmıştır. Nitekim, önemli olan husus yaratılan bu yasal zeminin Sırbistan tarafından ne denli uygulanıp uygulanmadığıdır. 2000 yılı Sırbistan'nın demokratikleşme sürecinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. 2001 yılında iktidarda olan Zoran Dindic hükümetinin aldığı ilk karar; Miloseviç rejiminin 1998 yılında uyguladığı ve medya özgürlüğüne ciddi olumsuzluklar getiren Kamuyu Bilgilendirme Yasası'nı feshetmek oldu. Ek olarak, Miloseviç rejimin bağımsız medya kuruluşlarına uyguladığı bazı mali cezaları geri ödedi (Castaldo & Pinna, 2018). Bu dönemde, Kamu Bilgilendirme Yasası, Telekomünikasyon Yasası ve Yayın Yasası gibi çeşitli yapısal yasaların taslaklarının hazırlama süreci başladı nitekim siyasi irade bu yasaların uygulanması konusunda isteksizdi ve yasalar gerektiği zamanda, gerektiği gibi uygulanamadı. 2002 yılında kabul eden Yayın Yasası, bir düzenleyici kurumun kurulmasını ve devlete ait medya kuruluşlarının özelleştirilmesini öngörmekteydi fakat kanun defalarca değiştirilmiştir ve yerine getirilme konusunda sorunlar yaşanmıştır (Milojevic, 2021). Devlete ait basın grupların özelleştirme süreci 2015 yılında kısmen tamamlandı. Bu doğrultuda, elli medya

kuruluşundan otuz dördü özelleştirildi. Nitekim, iktidara yakın olan *Politika* ve haber ajansın *Tanjug*'un özelleştirme süreci tamamlanamadı ve durumları hala açıklığa kavuşturulamadı. *Tanjug*'un özelleştirme ihalesi iktidarın isteksizliği nedeniyle başarısız oldu. Ajansın kapatılma kararı olmasına rağmen faaliyetlerini günümüzde de sürdürmektedir. Medya yasasına göre; sadece RTS'nin ve Voyvodina Radyo Televizyonu'nun kamu hizmetleri sağlaması gerekiyor. Bu kamu yayıncılarının finansmanı ise devlet bütçesinden yapılmalıdır (Šajkaš & Mijović, 2016). *Politika* gazetesi hususunda ise, devlet gazetesinin yüzde elli hissesine sahip olmakla birlikte diğer hissedarlar arasında bir kamu şirketi olan Sırbistan Elektrik Enerjisi Endüstrisi yer almaktadır (Kisić, 2015). Yayın Yasası'nın kararıyla 2003 yılında Cumhuriyet Yayın Ajansı (RBA) kuruldu. Nitekim, RBA işleyişinde hükümetin yetkisi ve otoritesi yasalara uygun şekilde düzenlenmemiştir. Yayıncılık lisansının verilmesine, kalitenin ve çoğulcuğunun desteklenmesine dair kriterler net ve şeffaf değildir. 2014 yılında kabul edilen Elektronik Medya Kanunuyla beraber kurumun adı Elektronik Medya Düzenleme Kurumu (KEP) olarak değiştirildi fakat bu değişim kurumun yapısını ve işleyişini olumlu yönde etkilemedi. Yıllık raporlar ve mali planların onaylanması Kültür ve Enformasyon Bakanlığı'nın onayına bağlı olduğu için prosedürler demokratik ve adil bir şekilde ilerlemedi (Milojevic, 2021).

AB İlerleme Raporları'nda sıklıkla talep edilen Medya Stratejisi ise 2011 yılında kabul edildi (Castaldo & Pinna, 2018). Bu strateji temelde, editoryal bağımsızlığı artırmayı ve medya sahipliğinin şeffaflığının netleştirilmesi gereken yasal değişikliklerinin temellerini oluşturmaktadır (EC, 2011). 2011 yılında kabul edilen bu stratejinin günümüzde uyarlanması konusunda sorunlar bulunmaktadır. *Reporters Without Borders*'in 2019 yılında incelediği kırk dört medya kuruluşunun %70'inde veriler kamuya açıktı, %18'inde aktif olarak şeffaftı fakat %11'inde mülkiyet şeffaf değildi yani verilere erişim sağlanamıyordu (Reporters Without Borders, 2019e). Ek olarak, AB 2021 İlerleme Raporu'nda Sırbistan'ın medya sahipliği ve reklamlarında şeffaflığı artırmasına yönelik tavsiyelerde bulunuldu (EC, 2021).

Sırbistan'da devlet, basın kuruluşlarına en büyük reklamverenlerden fakat ülkede kamu parasının reklamlara nasıl harcılandığına dair bir düzenleme bulunmamaktadır. Kısmen veya tamamen devlet kontrolü altında olan şirketler, basın kuruluşlarına sponsor olmaktadır ve şeffaf olmayan prosedürlerle reklam satın almaktadırlar. Ek olarak, bazı hükümet temsilcilerin içerikler için ödeme yaptığı belgelendi (Šajkaš & Mijović, 2016). Bu durum doğrudan, hükümete yakın kuruluşların ve devletin medyayı kişisel ve kurum çıkarları için bir araç olarak kullandığını kanıtlamaktadır. Yolsuzlukla Mücadele Konseyi'nin 2011 yılında yayınladığı rapora göre; yılda yaklaşık 160-170 Milyon Euro medya reklamlarına harcanmaktadır ve bunun yaklaşık yüzde kırkı devlet tarafından finanse edilmektedir (Report on Pressures on Control of Media in Serbia, 2011). Hükümet reklam verdiği bu medya kuruluşlarının reklamlar aracılığıyla mali destek sağlayarak, editörler politikasını etkilemektedir. Bu durum da iktidarın medyanın sahipliğini ve özgürlüğünü ele geçirdiği göstermektedir. Sırbistan'da medyanın ele geçirilmesi hususunda kullanılan önemli araçlardan biri vergilerdir. Bağımsız ve tarafsız görüşleriyle bilinen *Kikindske novine* gazetesinin 600.000 dinarin üzerinden yanlış hesaplanan ve ödenmemiş vergiler yoluya banka hesapları bloke edilirken, iktidara yakınlığı ile bilinen *Pink TV* milyonlarca dinarlık ödenmemiş vergilerine rağmen banka hesaplarına dokunulmamıştır (Šajkaš & Mijović, 2016). Hükümet, bağımsız medyanın haksız yollarla sesini bastırmaya çalışırken, iktidar yanlısı medyayı açık bir şekilde desteklemektedir.

Ülkede gazetecilerin konumu ve durumunu Sırbistan'da gazetecilik yapmış olan Andjela Milivojevic çok iyi özetliyor. Milivojevic, Sırbistan hükümetinin önemli haber kaynaklarını kontrol ettiğini, gerçek gazeteciliğin istenmediğini ve bağımsız gazetecilerin kamuoyu nezdinde 'hain' olarak nitelendiriliğini açıklıyor (Milivojevic, 2019). Sırbistan'daki

gazeteciler, özerkliği, güveni ve toplumsal tanınmayı elde edemedi. Gazeteciler, düşük sosyal saygı görmeyen ve düşük ücretlerle çalışmalarının yanı sıra reklam verenler ve politikacılar tarafından baskı altında bırakılmaktadırlar. Gazeteciler, hükümete yönelik eleştirel bir tutum sergilenmesi durumunda gazetecilerin bağlı olduğu basın kuruluşlarının, ağır mali yaptırımlar altına girmesine, kapatılmasına ve ağır ithamlara maruz kalmasına yol açıyor. Örneğin, sabah yayınlanan bir radyo programı olan Zihinsel Egzersizler (*Mentalno Razgibanje*), dönemin Başbakanı Vucic'in özel hayatı ile ilgili yayın yapmasının ardından yayından kaldırıldı (Castaldo & Pinna, 2018). Sırbistan'daki yasalar kamu medyasını ve gazetecileri tehdit etmeyi, herhangi bir şekilde baskı yapmayı veya çalışmalarını engelleyebilecek bir harekette bulunmalarını yasaklamıştır (Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı: Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma Bürosu, 2020). Bu yasağa rağmen, Sırbistan Bağımsız Gazeteciler Derneği'nin (NUNS) yayınladığı verilere göre; 2021 yılında 148 gazeteci sözlü saldırıya, 6 gazeteci fiziksel şiddete ve 50 gazeteci sözlü tehditle karşı karşıya kaldı (Bazenuns.rs, 2021). Avrupa Komisyonu 2021 İlerleme Raporu da gazetecilere yönelik tehdit ve şiddet vakalarının endişe kaynağı olmaya devam ettiğini ve ifade özgürlüğünün herhangi bir engel olmaksızın kullanılmasına yönelik daha güçlü bir ortamın oluşturulması gerektiğini vurguladı (EC, 2021).

Dijital medya geleneksel medyaya alternatif bir alan sunarak kamusal tartışma için kısmen özgür bir zemin hazırlamıştır. Nitekim, dijital ve sosyal medyanın da devlet kontrolü altında olduğunu ve olmasına yönelik çalışmaların yapıldığını da söylemek mümkündür. 2010 yılında kabul edilen Elektronik Haberleşme Kanunu çerçevesinde; yetkililerin vatandaşların elektronik haberleşmelerine ilişkin bir veri tabanı oluşturmalarına dair yetki ve izin verilmiştir. Ek olarak, güvenlik güçleri ve polis bu bilgilere, vatandaşların izni olmadan erişebilme hakkına sahiptirler. Kabul edilen bu yasa, çevrimiçi iletişimi ve araştırmacı gazeteciliği önemli ölçüde olumsuz etkilemektedir (Castaldo & Pinna, 2018). Buna ek olarak, sözü edilen yasanın ifade özgürlüğünü engelleyerek bireylerin oto sansürünün arttığına dair göstergeler de bulunmaktadır. İnternet siyasi aktivizm için önemli bir platform yaratmaktadır fakat iktidar özellikle sosyal medyayı siyasi propaganda için araç olarak kullanmaktadır. Örneğin, ana haber kanallarında birçok yorum hükümet yetkilileri tarafından oluşturulan 'bot' hesaplar tarafından yazılmaktadır. Dijital medyanın ele geçirilmesine dair ikinci örnek ise, dönemin Başbakanı Vucic, Obrenovac kasabasında yoğun bir sel nedeniyle ilan edilen olağanüstü hâl sırasındaki kararları ve davranışları yüzünden eleştirilmiştir. Eleştirilerin yazıldığı iki farklı *blog* kapatıldı (Milojevic, 2021). Dünya genelinde, dijitalleşmenin hızla artmasıyla siyasiler sosyal mecralara önem vererek bu mecraları iktidarlarının devamlılığı için araç olarak kullanmaktadır. Hükümet eliyle yapılan bu gibi faaliyetler, internetteki ifade özgürlüğünün tehlikede olduğunun en büyük göstergelerinden biridir.

Tüm bunlara ek olarak, Sırbistan'da medya yoğunlaşması dört büyük medya sahibinin %63,33'lük izleyici payına ulaşması nedeniyle oldukça yoğunlaşmıştır. Ülkede çapraz medya sahipliği ise %74,88'lik izleyici payı ile yüksek riskli olarak tanımlanmıştır. Hükümet, dört medya sektörünün tümünde aktif olan tek sahiptir. Bunun yanı sıra, basılı medya yayıncıları, satış noktalarının çevrimiçi sürümlerine sahiptir ve büyük televizyon kuruluşlarının radyo ve gazete sahipliği de bulunmaktadır (Reporters Without Borders, 2019e).

Medyanın Ele Geçirilmesi: Sırbistan- Türkiye Karşılaştırması

Sırbistan ve Türkiye karşılaştırması için, Medya Çoğulculuğu ve Medya Özgürlüğü Merkezi (*Centre for Media Pluralism and Media Freedom*) tarafından her yıl yayınlanan Medya Çoğulculuğu Monitörü Raporu'nun her iki ülke için karşılaştırmalı analizi yapılacaktır. Bu rapor, AB üye ve aday ülkelerindeki medya çoğulculuğuna yönelik potansiyel riskleri belirlemek için tasarlanmış bir araştırma aracıdır (Centre for Media Pluralism and Media Freedom, 2021). İki ülkenin karşılaştırmasının güncel olabilmesi için

2020 yılında yayınlanan raporları incelenecektir. Raporla, her iki ÷lke içinde dört başlık altında bir inceleme yapılmıştır. Bu başlıklar: Temel Haklar, Medya oğulculuğu Siyasi Bağımsızlık ve Sosyal Kapsayıcılıktır.

İlk olarak temel hakları hususunda Sırbistan'ın göstergeleri orta riskli olarak belirlenirken, Türkiye'deki tüm göstergeler yüksek riskli olarak belirlenmiştir. Sırbistan'da medya düzenlemeleri AB müktesebatına uyumlu hale getirilmiş olursa da siyasi irade kanunları uygulama noktasında isteksiz ve zayıftır. Bu nedenle, ifade zgrlğ Sırbistan'da sistematik olarak ihlal edilmektedir. Türkiye'de ise ifade özgürlüğü çok yüksek riskli olarak belirlendi. Bu durumun en çarpıcı rneği ise kuşkusuz otuz yedi gazetecinin hapis cezasına aptırılmasıdır. Medyayı düzenleyen bağımsız organlar her iki ÷lkede de mevcuttur. Fakat her iki kurumda da iktidarın güçlü bir otoritesi bulunmaktadır. Her iki ÷lkede de editoryal içerik üzerindeki ticari ve siyasi otoritenin etkisi yüksek riskli olarak belirlenmiştir. Sırbistan'da basın kuruluşlarına reklam veren siyasiler ve iş insanları, gazetecilerden özel konu talep ederek, konuya ve bilgi kaynaklarının seçimine finansal kaynaklarla müdahalede bulunmaktadır. Türkiye'de ise aynı durum mevcuttur. ÷lkede büyük ticari şirketleri iktidarla sıkı bağlantıları vardır. Ek olarak, Doğan Medya Grubu'nun Demirören Grubu'na devredilmesinin ardından ana akım medyanın yüzde 90'i hükümetin kontrolü altına girmiştir.

Her iki ÷lkede de medyanın siyasi bağımsızlığı yüksek riskli olarak belirlendi. İktidar partileri olan SNS ve Adalet Kalkınma Partisi (AKP) medya üzerinde reklamlar aracılıyla, devlet fonlarının medya kuruluşlarına aktarılması ve devletin mal sahibi olması gibi nedenlerle medya üzerinde güçlü bir etkileri var. Bu durum, her iki ÷lkede de medyanın iktidar tarafından ele geçirildiğini, editoryal bağımsızlık üzerinde ciddi bir siyasi baskının olduğunu ve bağımsız medya kuruluşlarının zor rekabet koşulları altında ayakta durmakta güçlük çektiğinin kanıtıdır (Milutinovic, 2021; Inceoglu, Sözeri, & Filibeli, 2021).

Sonuç

Sırbistan'ının medya tarihinin geçmişi oldukça eskiye dayanmaktadır fakat tarihsel süreç boyunca ÷lkede iktidarda olan kişi ve gruplar basın kuruluşlarının egemenliği altında kalmışlardır. Özellikle, Miloseviç döneminde belirli yerel gazetelerin ve haber ajansı *Tanjug*'un rejimin devamlılığını sürdürebilmesi için iktidar tarafından siyasi propaganda aracı haline getirilmiştir. Çalışmada sözü geçen medya kuruluşları, hükümetinin birer sözcüsü olmalarının yanı sıra bağımsız medya kuruluşlarını da 'hain' veya 'casus' olmakla itham etmişlerdir. Miloseviç rejimin devrilmesiyle beraber AB ile ilişkiler başlamış, ÷lke 2000'li yıllarda demokratikleşme süreci içerisine girmiştir. AB'ne aday ÷lke olan Sırbistan ye ÷lke olabilmek için AB müktesebatına uyum sağlamalı ve Kopenhag Kriterlerini yerine getirmelidir. Sırbistan 2000'li yıllardan günümüze kadar AB uyum süreci çerçevesinde birtakım yasaları kabul etmiş veya değiştirmesine rağmen uygulama konusunda sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunlar AB İlerleme Raporları'nda sıklıkla yer edinmektedir. Sırbistan'da medyanın yasal zemini kısmen demokratik bir hale getirilmiş olsa bile bu yasalar yeterli kadar uygulanamadığı için medyanın tam olarak ele geçirildiğini söylemek mümkündür. Yasalar bağlamında, haber ajansı olan *Tanjug*'un zelleştirme sürecinin bitmemesi ve günümüzde faaliyetlerini sürdürmesi bir haber ajansının doğrudan devlete bağlı olduğunu göstermektedir. Ek olarak, devlet ve hükümete yakın şirketler tarafından verilen reklamların, desteklerinin yasal çerçevesinin olmaması nedeniyle devlet iktidara yakın olan medyaya finansman sağlarken, bağımsız medya kuruluşları uluslararası yardımlarla ayakta durmaya çalışmaktadır. ÷lkede gazeteciler baskı altında ve sosyal güvencesi olmadan çalıştırılmasının yanı sıra hak edilen sayėı ve itibarı kazanamamışlardır. Gazetecilere yönelik, sözlü ve fiziksel saldırı ÷lkede yaygın bir durumdur. Ek olarak, Miloseviç döneminde Enformasyon Bakanı olan Vucic'in günümüzde Cumhurbaşkanı olması nedeniyle Vucic'in medyaya karşi özel bir

ilginin olduğunu görmek mümkündür. Nitekim bu özel ilgi olumlu bir anlamda değil tam tersine basın kuruluşlarına doğrudan bir baskı kurma niteliğindedir. Vucic hakkında yapılan eleştiriler nedeniyle kapatılan programlar mevcuttur. Hükümetin istemediği yönde yapılan haberler ve yorumlar televizyon programlarının kapatılmasına, ağır mali yaptırımlara karşı karşıya kalınmasına sebebiyet vermektedir. Sonuç olarak, Sırbistan’da Miloseviç rejiminden bu yana değişikliğe uğrayan yasalar ve düzenlemeler medyanın ele geçirmesini engellemiştir. Hükümette olan Sırp İlerleme Partisi popülist söylemleri ile demokrasiye darbe vurarak medya özgürlüğünü de olumsuz minvalde etkilemektedir. Sırbistan ve Türkiye bu anlamda birbirine benzeyen iki ülkedir. Her iki ülkede de medyanın hükümet tarafından yönetildiği görülmektedir.

Kaynakça

Castaldo, A., ve Pinna, A. (2018). De-Europeanization in the Balkans. Media freedom n post-Milošević Serbia. *European Politics and Society*, 19(3), 264-281.

Jovanović, S. M. (2019). Confronting Recent History: Media in Serbia During Aleksandar Vučić’s Ministry of Information in the Milošević Era (1998–1999). *Hiperboreea Journal of History* , 61-74.

Šajkaš , M., & Mijović, M. T. (2016). *Captured News Media: Bosnia and Herzegovina, Serbia, and Montenegro*. Washington : Center for International Media Assistance National Endowment for Democracy.

Alp, İ. (2017). Srebrenitsa Soykırımı (Temmuz 1995). *Avrasya Etüdüleri*(52(2)), 153-197.

Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı: Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma Bürosu. (2020). *2020 Country Reports on Human Rights Practices: Serbia*. Washington: Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı • Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma Bürosu.

Bazenuns.rs (2022) *Napadi na Novinare*.
<<https://www.bazenuns.rs/srpski/napadi-na-novinare>> (24 Ocak 2022)

BBC News (2018) "*Serbia country profile*". (17 Eylül),
<<https://www.bbc.com/news/world-europe-17907947>> (21 Ocak 2022)

Centre for Media Pluralism and Media Freedom (2021) *MPM2021 Results*.
O<<https://cmpf.eui.eu/mpm2021-results/>> (24 Ocak 2022)

Damjanović, M. (2021) *Nations in Transit 2021*.
<<https://freedomhouse.org/country/serbia/nations-transit/2021>> (21 Ocak 2022)

European Commission. (2011). *Commission Opinion on Serbia's Application for Membership of the European Union* . Brüksel: European Commission .

European Commission. (2021). *Commission Opinion on Serbia's application for membership of the European Union*. Brüksel: European Commission.

Fogg, K. (2006). The Milošević Regime and the Manipulation of the Serbian Media. *European Studies Conference*, (s. 1-10).

Freedom House (2021). *FREEDOM IN THE WORLD 2021*.
<<https://freedomhouse.org/country/serbia/freedom-world/2021>> (21 Ocak 2022)

GlobalVoices (2021) *After Twitter labeled Serbian pro-government media: It is important to know who controls and exercises pressure on media.*(6 Eylül): <<https://globalvoices.org/2021/09/06/after-twitter-labeled-serbian-pro-government-media-it-is-important-to-know-who-controls-and-exercises-pressure-on-media/>> (21 Ocak 2022)

Guberinic, J. (2015). Bati Balkanlarin Entegrasyonunun Karşılaştırmali Analizi: Karadağ ve Sirbistan Örnekleri. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 75-90.

Güven, İ. F. (2016). Yugoslavya'nın Dağılması Bağlamında Josip Broz Tito ve Slobodan Miloseviç'in Söylem ve Politikalarının İncelenmesi. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*(17), 101-127.

Inceoglu, Y., Sözeri, C., & Filibeli, T. E. (2021). *Application of the Media Pluralism Monitor in the European Union, Albania, Montenegro, The Republic of North Macedonia, Serbia & Turkey in the Year 2020*. Floransa: Centre for Media Pluralism and Media Freedom.

Karluk, R. (2014). Avrupa Birliği'nin Balkanlara Genişlemesi: Balkan Ülkelerine Üyelik Perspektifi. *International Conference On Eurasian Economies*.

Kisić, I. (2015). The Media and Politics: The Case of Serbia. *Southeastern Europe*, 62-96.

KUYUCU, M. (2013). Türkiye'de Çapraz Medya Sahipliği: Medya Ekonomisine Olumsuz Etkileri ve Bu Etkilerin Önlenmesine Yönelik Öneriler. *Selçuk İletişim*, 8(1), 144-163.

Janjevic, D. (2019) . *Journalism in Serbia is unwanted.*(4 Nisan) <<https://www.dw.com/en/journalism-in-serbia-is-unwanted/a-48417625>> (21 Ocak 2022)

Milojevic, A. (2021). Three Decades Later: From Self-Managed to State-Captured Media in Serbia. N. Daskalova, & H. Sittig içinde, *Three Decades Later The Media in South East Europe after 1989* (s. 265-288). Konrad-Adenauer-Stiftung e.V.

Milutinovic, I. (2021). *Application of the Media Pluralism Monitor in the European Union, Albania, Montenegro, The Republic of North Macedonia, Serbia & Turkey in the Year 2020*. Floransa: Centre for Media Pluralism and Media Freedom.

Nasuhbeyoğlu, T. (2008, Ekim). *Balkan Tarihine Genel Bir Bakış*. http://pusuladernegi.org/wp-content/uploads/balkan_tarihi.pdf adresinden alındı

Radeljic, B. (2020). In favour of censorship and propaganda: elites, media capture and the journalistic profession in the Western Balkans. *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 28(2-3), 155–173.

Rankovic, L. (2022) *Media Landscape Serbia*. <<https://medialandscapes.org/country/serbia>> (20 Ocak 2022)

Rankovic, L. (2022) *Media Landscapes Serbia: Digital media*. tarihinde <<https://medialandscapes.org/country/serbia/media/digital-media>> (20 Ocak 2022)

Rankovic, L. (2022) *Media Landscapes: Serbia Print*. <<https://medialandscapes.org/country/serbia/media/print>> (21 Ocak 2022)

- Rankovic, L. (2022) *Media Lanscapes: Serbia Radyo*.
<<https://medialandscapes.org/country/serbia/media/radio>> (22 Ocak 2022)
- Republic of Serbia Government of the Republic Of Serbia Anti-Corruption Council (2011) "*Report on Pressures on Control of Media in Serbia*", (11 Eylül 2011)
<<http://www.antikorupcijasavet.gov.rs/Storage/Global/Documents/mediji/IZVESTAJ%20O%20MEDIJIMA%20PRECISCEN%20ENG..pdf>> (22 Ocak 2022)
- Reporters Without Border (2019c) *TV Market*. (11 Temmuz)
<<http://serbia.mom-rsf.org/en/media/tv/>> (21 Ocak 2022)
- Reporters Without Border (2019d) *PBS RTS*. (19 Temmuz) <<https://serbia.mom-rsf.org/en/owners/companies/detail/company/company/show/pbs-rts/>> (21 Ocak 2022)
- Reporters Without Borders. (2019b). *Media Ownership Monitor: Media Landscape*. (9 Temmuz) <<https://serbia.mom-rsf.org/en/media/media-landscape/>> (21 Ocak 2022)
- Reporters Without Borders. (2019e). *Indicators of Risks to Media Pluralism*. (7 Temmuz) <<https://serbia.mom-rsf.org/en/findings/inidicators/#!6bd3d5b33331729e5ff3884482ab363b>> (24 Ocak 2022)
- Reports Without Borders. (2019) *Media Ownership Monitor Serbia: History*. (4 Haziran) <<https://serbia.mom-rsf.org/en/context/history/>> (21 Ocak 2022)
- Sancaktar, C. (2018), Yugoslavya'nın Yıkılışında Sırp Milliyetçiliğinin Rolü. *IBANESS Congress Series*. Edirne, Türkiye, (28-29 Eylül 2018).
- Schiffri, A. (2021). *Media Capture How Money Digital Platforms and Governments Control the News*. New York: 2021 Columbia University Press.
- T.C Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı (2019) *Sırbistan*.
<https://www.ab.gov.tr/sirbistan_49043.html> (21 Ocak 2022)
- T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü (2021) *Sırbistan Ülke Profili*. Ankara: T.C. Ticaret Bakanlığı.
<https://ticaret.gov.tr/data/5f0465bf13b876fa18e1c829/SIRB%C4%B0STAN-%C3%9Cİlke%20Profili_2021.pdf> (21 Mart 2022)
- The Government of the Republic of Serbia (2020) *Members of Government*.
<<https://www.srbija.gov.rs/biografija/en/17/ana-brnabic.php>> (21 Ocak 2022)
- The World Bank (2021) *The World Bank In Serbia*. 11 Ekim,
<<https://www.worldbank.org/en/country/serbia/overview#1>> (21 Ocak 2022)
- TRT Haber (2020) *Sırbistan'daki genel seçimin resmi sonuçları açıklandı*. 6 Temmuz, <<https://www.trthaber.com/haber/dunya/sirbistandaki-genel-secimin-resmi-sonuclari-aciklandi-499013.html>> (22 Ocak 2022)
- Uluslararası Şeffaflık Derneği (2020) *2020 Yolsuzluk Algı Endeksi Açıklandı!* 28 Ocak, <<https://www.seffalik.org/cpi2020/>> (21 Ocak 2022)
- Wilkinson, T (1999) *Manipulating the Media Is Milosevic's MO*. (30 Mart)
<<https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1999-mar-30-mn-22467-story.html>> (22 Ocak 2022)

World Population Review (2021) *Serbia Population 2021 (Live)*.
<<https://worldpopulationreview.com/countries/serbia-population>> (21 Ocak)

Yenigün, M. C. (2006). Sırbistan ve AB Kıskaçında Kosova. *Mostar*(13), 20-24.